

ЧЕСТО ДОПУСКАНИ ГРЕШКИ В ИЗГРАЖДАНЕТО НА КОХЕЗИЯТА ПРИ ПРЕВОД ОТ АНГЛИЙСКИ НА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК

Десислава Тодорова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме. В статията се анализират няколко примера на често допускани грешки в изграждането на кохезията при превод (писмен и устен) от английски на български език. Изследването на особеностите на кохезията е необходимо с оглед очертаване на общите тенденции за изграждане на текста в съответния език, оптимизиране на преподаването на превод (писмен и устен) и на български/английски като чужд език, както и за по-прецизно оценяване на преводния продукт. Грешките, които се допускат в кохезията при превод, могат да доведат до нарушения в комуникацията.

Keywords: mistakes, cohesion, translation, interpreting

Кохезията е един от принципите на текстуалността, който представлява външното проявление на връзките между елементите в текста. Кохезията не се създава от определен клас от елементи, а се определя от връзката между два елемента, като единият от тях може дори да не е вербализиран в самия текст, а да бъде част от комуникативната ситуация или споделените фонове знания на участниците в комуникативния акт (Златева, 1988).

Изследването на кохезията е необходимо, тъй като изходният и преводният текст са два различни конструкта, създадени от различни лица, според различни планове и на различни езици, но същевременно отразяващи една и съща сцена или поредица от сцени, с едни и същи същности и пространствено-времеви координати, то неминуемо между двата текста се наблюдават разлики. За да се гарантира успешното протичане на комуникацията обаче, в процеса на превод трябва да се запази кохерентността, но различията могат (а понякога трябва) да настъпят в кохезията.

Както в български, така и в английски език има определени механизми и средства за изграждането на кохезията в текстовете (Халидей и Хасан, 1976; Богранд и Дреслер, 1981; Добрева и Савова, 2004), с които боравим в писмена и устна комуникация. И въпреки че тези механизми и средства са еднакви по

тип в двата езика и при двата канала на общуване, в тяхната употреба и комбинаторика се наблюдават съществени различия. Тези различия, които са специфични за съответния език, предполагат и затруднения и често пъти водят до грешки при превод (писмен и устен), което, от своя страна, може да доведе и до нарушаване на междуезиковата и межкултурната комуникация.

По отношение на личните местоимения се наблюдава сравнително лесно усвояване на английската парадигма у българите, изучаващи английски като чужд език. Независимо от факта, че в българския език съществителните имена имат граматически род, а в английския родът на съществителните имена и отгук на местоименията зависи от естествения пол на съответните обекти, тези разлики се усвояват без сериозни проблеми, тъй като те са една стабилна закономерност.

Проблемни за усвояване обаче се оказват групи съществителни имена, чиито граматични особености са много различни в двата езика – като например съществителни имена, които са само в единствено число на английски език, докато на български имат и форма за множествено число.

Пример № 1 (текст)

Изходен текст: More promising is a proposal to admit records of telephone conversations into the courtroom. Britain is unusual in excluding **wiretap evidence** from criminal trials. The intelligence services have resisted letting prosecutors use **it**, on the grounds that their methods would be revealed. But the police argue the exception is perverse, and their view has prevailed.

Преводен текст 1 (писмен превод): По-обещаващо е предложението да се позволи използването на **записи на телефонни разговори** в съдебната зала. Обединеното кралство е една от малкото държави, която не признава **подобни доказателства**. Разузнавателните служби удържаха фронта и не позволиха на прокурорите да **го** използват под предлог, че ще бъдат разкрити методите им. Но от полицията твърдят, че това изключение е погрешно и че тяхното мнение доминира.

Преводен текст 2 (писмен превод): По-обещаващо е предложението **записи на телефонни разговори** да се приемат като **доказателство** в съда. Великобритания е изключително крайна в отхвърлянето на **такива доказателства**. Разузнавателните служби се противопоставят на идеята прокурорите да използват **записи на телефонни разговори като доказателства**, защото така методите им ще бъдат разкрити. Но според полицията това възражение не може да бъде основание предложението да се отхвърли и нейната гледна точка натежа.

В случая са представени два различни варианта на преводния текст (ПТ), направени от двама различни студенти. Проблемът в този конкретен случай идва от факта, че в английски език съществителното име „evidence“ е неброимо, т.е. то винаги е в единствено число. Това, от своя страна, се отразява и на глаголите, с които то се съгласува – те се спрягат само в 3 л. ед. ч.; мес-

тоименията, които се използват за референция към съществителното, са 3 л. ед. ч. ср. р. (както в случая „it“). В българския език обаче в ПТ1 е използвано съществителното в множествено число („доказателства“) и въпреки това местоимението по-късно е в 3 л. ед. ч. („го“). В ПТ2 на мястото на личното местоимение е използвана именна фраза „записи на телефонни разговори, като доказателства“, която ни препраща към вече въведената именна фраза „доказателства“. По този начин се запазва кохезивната връзка, но се променя видът ѝ – от анафорична референция в лексикална кохезия. Освен това и в двата преводни текста е използвана сравнителна референция – „подобни доказателства“ (ПТ1) и „такива доказателства“ (ПТ2). Резултатите от по-мощно проучване¹ показват, че в български език се наблюдава ясна тенденция към използване на сравнителна референция, с която не само че се „пренася“ елемент от текста, но се набляга на това, че той присъства със същите качества и характеристики, с които е въведен първоначално.

В парадигмите на притежателните местоимения в двата езика се наблюдават също съществени различия по отношение на формите. В българския език има много по-голямо разнообразие от форми – от една страна, пълни и кратки, а от друга – в български, за разлика от английски, притежателните местоимения се менят по род и число. Както посочват Ранкова и Иванова (1998: 68), „[о]собено трябва да се внимава да не се превеждат английските притежателни местоимения винаги с пълните български форми...“.

Пример № 2:

Изходен текст: During the bubble years, we focused first on **our** own pay packages and then on profits for **our** shareholders.

Изходен текст (писмен превод): В години на „балони“ ние първо се вълнувахме от личните **си** чекове и бонуси и после от печалбата на **нашите** акционери.

Пример № 3:

Изходен текст: ... then how long does it take for **our** economic capital and economic systems to lose their resilience too?

Преводен текст (синхронен превод): ...то тогава колко време ще е необходимо **нашият** икономически капитал и нашите икономически системи също да загубят своите съпротивителни сили?

И в двата цитирани примера преводачите са използвали пълните форми на притежателните местоимения „нашите“ (пример 2) и „нашият“ (пример 3), без да е необходимо да се поставя акцент върху тях. Подобно решение е неоправдано, най-вече при синхронен превод, поради екстремните условия в които протича комуникацията, а именно паралелно подаване на изходния текст и изграждане на преводния текст. Освен че пести време поради дължината си, кратката форма не се съгласува със съществителното име по род, лице и число, т.е. улеснява процеса на оформяне на фразата.

За разлика от пълните форми на притежателните местоимения, които имат лице и число, възвратните притежателни местоимения не отразяват лицето, числото и рода на притежателя. Те се менят по род като прилагателни имена, а също и по число, за да отразят рода и числото на съществителното име, означаващо притежавания предмет.

На тази разлика между двата езика трябва да се обърща внимание, защото понякога може да се стигне до неточности, двусмислия или дори грешки. Ранкова и Иванова (1998) само загатват за проблема, който съществува при превод на притежателни местоимения от английски на български език, но анализирани преводи на студенти подсказват, че трябва да се обърне по-сериозно внимание в тази насока.

Пример № 4

Изходен текст: Young enough to serve two five-year terms, Mr Hu will need all of the creativity and verve at **his** disposal.

Преводен текст (писмен превод): Достатъчно млад, за да отслужи два петгодишни мандата, г-н Ху ще се нуждае от всичките **му** налични творчески способности и енергия.

В случая в ПТ има интерференция от ИТ и притежателното местоимение „му“ не препраща към подлога, а към трето лице, което променя смисъла. Ето защо трябва да се използва възвратно притежателно местоимение.

Допълнителното разграничение на притежателни и възвратни притежателни местоимения в българския дава възможност да се избегнат двусмислия и неточности при превод от английски на български, стига преводачът да използва правилно двете категории местоимения.

Грешки се допускат не само при местоименията, но и при другите механизми за изграждане на кохезията, като елипсата например. В някои случаи, в които елипсата преминава в лексикална кохезия, могат да се допуснат и съществени смислови грешки, като в следния пример.

Пример № 5

Изходен текст: The hot spots are Rio de Janeiro, Mumbai – thanks to “Slumdog Millionaire”, the film that started a thousand tours – and my home, Kibera, a Nairobi slum that is perhaps **the largest** in Africa.

Преводен текст (писмен превод): Днес сред горещите точки са Рио де Жанейро, Мумбай – благодарение на филма „Беднякът милионер“, след който започнаха хиляди туристически пътувания. Моят дом в Кибера – бедняшки квартал в Найроби, може би **най-големият квартал** в Африка, също е сред предпочитаните туристически дестинации.

В този случай грешката идва от това, че в ИТ елиптираната фраза „the largest“ предполага, че липсващият елемент е „slum“ (т.е. бедняшки квартал), а не квартал като цяло. Ето защо решението на преводача да експлицира елиптирания елемент в ПТ не е правилно, тъй като води до смислова грешка.

Друга важна особеност при елипсата е, че трябва да има съгласуваност по род, число и лице.

Пример № 6

Изходен текст: These are societies and populations regaining control of their own destinies. By doing so, they are refuting two **lies**. **The first** is that there is something in the Arab character that prefers autocracy and dictatorship. **The second** is that all big events in the Middle East are the result of the nefarious schemes of outside power.

Преводен текст (писмен превод): Това са общества и населения, които възстановяват контрола върху собствените си съдби. Правейки го, те опровергават две **лъжи**. **Първата** е, че в манталитета на арабите има нещо, което ги кара да предпочитат автократията и диктатурата. **Второто** е, че всички големи събития в Близкия изток са плод на коварни замисли на външни сили.

В посочения пример кохезията на текста се постига чрез елиптиране на съществителното име „лъжа“, което предполага, че числителните редни, които се използват в именните фрази, в които е елиптирано съществителното, трябва да бъдат съгласувани именно с това съществително име, т.е. те трябва да са в трето лице, единствено число, женски род. Както се вижда, първото числително „първата“ е съгласувано, но второто „второто“ е в среден род, което би объркало читателя на преводния текст, от когото ще се изискват много повече усилия – например той ще трябва да се върне обратно в текста, за да проследи какво точно е значението. И докато в писмено преведен текст това все пак е възможно, то в устно създаден текст подобно разминаване в съгласуването би затруднило комуникацията.

От анализирания пример се оказва, че липсата на съгласуваност е често срещан проблем.

Пример № 7

Изходен текст: The best brands consistently win two crucial moments of truth. **The first moment** occurs at the store itself, when a consumer decides whether to buy one brand or another. **The second** occurs at home, when she uses the brand – and is delighted, or isn't.

Преводен текст (писмен превод): Най-добрите търговски марки печелят последователно две съдбоносни битки. **Първото** е пред рафта в магазина, когато потребителят предпочита една търговска марка пред друга. **Вторият** е в дома, когато той използва тази марка и или е очарован, или – не.

В този случай отново липсва съгласуваност между съществителното име и числителното име в именната фраза, в която съществителното е елиптирано. Грешката се дължи на това, че преводачът не е обърнал внимание на текста като цяло, а се е фокусирал върху отделните думи. И докато при писмено създаден и съответно писмено преведен текст подобно нарушение на езиковите норми може сравнително лесно да се възстанови от страна на читателя

(след като прочете текста отново), то при устна комуникация, както вече беше посочено, тази корекция от страна на реципиента става по-трудно поради еднократното и линейно-еднопосочно подаване на текста.

За възстановяването на подобни грешки, както и за цялостния анализ на текста в нередки случаи и на читателите, и на слушателите се налага да правят умозаклучения, за да проследят връзките в текста, който им се поднася. Както посочват Богранд и съавт. (1995: 105), „[т]ази операция изисква привличането на подходящи концепти и релации, за да бъде запълнена дадена празнина или дисконтинуитет в даден свят на текста“. Умозаклучения се правят, когато има имплицитно зададена информация и когато от получателя на съобщението се изисква сам да разтълкува посланието. Най-често това са случаи, в които на повърхността на текста „липсват забележими кохезивни средства между изреченията“ (пак там). Има обаче и случаи, в които на повърхността на текста има кохезивен маркер (например юнкция), но той не е употребен с най-често използваното си значение. Това може да доведе до затруднения както при писмен превод, така и при устен (консекутивен и синхронен). При синхронен превод потенциална грешка може да се дължи на поетапното постъпване на текста, а при консекутивен – на неточности в бележките.

Пример № 8

Изходен текст: Other types of parmesan will have a shorter maturing period **and that** means that those cheeses are cheaper but also less nutritional.

Преводен текст (консекутивен превод): Разбира се, има, както казах, и други видове пармезан, **но** тяхната цена е по-ниска и също така техните хранителни качества са по-слаби.

Въпреки че в ИТ връзката между двете прости изречения в състава на сложното е осъществена със съединителния съюз „and“, значението, което той носи, е пояснение (причина и следствие). Семантиката на юнкцията обаче може да се разбере само ако се изслуша и второто просто изречение, което е напълно възможно в условията на консекутивен превод. Въпреки това преводачът не успява да запази семантиката на връзката, а именно причинно-следствена (в ПТ е използвано противопоставяне), което вероятно се дължи на неточни записки.

В двата езика се наблюдават различни предпочитания по отношение на използваните средства за изграждане на лексикалната кохезия – еднокоренови повторения, сродни думи, морфологично свързани антоними и т.н. Също така се наблюдават и случаи не само на просто повтаряне, но и на повтаряне с промяна във формата.

Пример № 9

Изходен текст: We have **disagreed** before. We will surely **disagree** again.

Преводен текст (синхронен превод): Преди ние не постигнахме споразумение, може би отново няма да постигнем съгласие, но...

В този случай и в ИТ, и в ПТ са използвани лексикални средства за изграждане на кохезията, но докато в оригинала се използват форми на един глагол (с различни маркери за време), в превода се използват синонимите „споразумение“ и „съгласие“. В българския език се наблюдава тенденция към избягване на лексикални повторения и по-голяма честота на употреба на синонимни изрази. Интересното в случая е, че кохезивните средства се преплитат с отрицанието и докато в изходния текст лексемите са морфологично маркирани за „отрицание“, то в преводния двете сказуеми (с които се постига частично лексикално повторение) носят отрицателния маркер. В изходния текст има пресичане на словообразуването с граматиката на английски език (отрицание чрез префикси), докато на български се използва глаголното отрицание. В този случай виждаме, че преводният текст е много по-дълъг от изходния като брой думи и срички, което е от съществено значение при синхронен превод.

Както отбелязва Лайънс (1996: 275), в много езици (в това число и английски) преобладава морфологично изразяване на антонимични отношения (напр. agree – disagree; legal – illegal; wanted – unwanted). Морфологичната свързаност се разглежда от езиковедите на границата между граматикализиране и лексикализиране. Въпреки че представките в един език не могат да се използват самостоятелно в речта, те оформят различни когнитивни области („cognitive domains“, Хамаванд, 2011). Значението на една представка се разбира, когато се разгледа структурата на цялата област. Както посочва Хамаванд (2011: 100), „представките не съществуват изолирано, а оформят структурирани области, благодарение на които представките получават конкретни роли в езика. Изборът на говорещия коя представка да избере се определя от начина, по който концептуализира ситуацията“ (мой превод). Ето защо представките за маркиране на отрицание заслужават специално внимание и в двата езика както по отношение на превод (писмен и устен), така и при преподаването и изучаването им като чужди езици, тъй като отрицателните представки не са само формален морфологичен маркер, а разликите в това отношение могат да доведат до грешки.

В цитирания пример представката „dis-“ маркира отрицание на действието, което като семантичен компонент е запазено в преводния текст: „не постигнахме [съгласие]“ и „няма да постигнем [съгласие]“.

Недостатъчното познаване на спецификите на кохезивните механизми и средства, както и на преплитането им с други текстоизграждащи принципи в английски и български език води до грешки при превод (писмен и устен). До грешки и неточности се стига и поради факта, че средствата и механизмите за изграждане на кохезията се преплитат и с други принципи и езикови особености. Изучаването на спецификите на текстоизграждането в съответния език е пряко свързано с обучението по български/ английски като чужд език и процеса на превод (писмен и устен). Познаването на кохезивните особености

помага и при оценката на качеството на преводния продукт не само при студенти, но и при професионални преводачи.

БЕЛЕЖКИ

1. Особеностите на кохезията в английски и български са разгледани в съпоставителен анализ на текстове и техните преводи като част от дисертацията на автора „Изменения в кохезията при синхронен превод“.

ЛИТЕРАТУРА

- Богранд, Р. А. и Дреслер, В. (1981). *Introduction to Text Linguistics*. London: Longman
- Богранд, Р.А., Дреслер, В. и Стоянова-Йовчева, Ст. (1995). *Увод в текстовата лингвистика*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“.
- Добрева, Е. и Савова, И. (2004). *Текстолингвистика*. Шумен: Университетско издателство „Епископ Константин Преславски“.
- Златева, П. (1988). *Езикови средства за осъществяване на връзката ситуация – текст*, 338 – 346, В: Български език, год. XXXVIII, кн. 4.
- Лайънс, Дж. (1996). *Semantics Volume I*, Cambridge University Press.
- Ранкова, М. и Иванова, Цв. (1998). *Английска граматика*. София: „Наука и изкуство“
- Халидей, М.А.К. и Хасан, Р. (1976). *Cohesion in English*. London: Longman.
- Хамаванд, З. (2011). *Morphology in English. Word Formation in Cognitive Grammar*; Continuum International Publishing Group.

REFERENCES

- Bogrand, R. A. i Dresler, V. (1981). *Introduction to Text Linguistics*. London: Longman
- Bogrand, R.A., Dresler, V. i Stoyanova-Yovcheva, St. (1995). *Uvod v tekstovata lingvistika*. Sofiya: Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski“.
- Dobрева, E. i Savova, I. (2004). *Tekstolingvistika*. Shumen: Universitetsko izdatelstvo „Episkop Konstantin Preslavski“.
- Zlateva, P. (1988). *Ezikovi sredstva za osashtestvyavane na vrazkata situatsiya – tekst*, 338 – 346, V: Balgarski ezik, god. HHHVIII, kn. 4.
- Layans, Dzh. (1996). *Semantics Volume I*, Cambridge University Press.
- Rankova, M. i Ivanova, Tsv. (1998). *Angliyska gramatika*. Sofiya: „Nauka i izkustvo“

Haliday, M.A.K. i Hasan, R. (1976). *Cohesion in English*. London: Longman.

Hamavand, Z. (2011). *Morphology in English. Word Formation in Cognitive Grammar*, Continuum International Publishing Group.

FREQUENTLY MADE MISTAKES IN COHESION IN ENGLISH – BULGARIAN TRANSLATION AND INTERPRETING

Abstract. The paper discusses a few examples of frequently made mistakes in cohesion in translating and interpreting from English into Bulgarian. The analysis of the specificities of cohesion is relevant in view of outlining the general trends of text production in the respective language, streamlining the teaching of translation and interpreting, on the one hand, and of Bulgarian / English as a foreign language, on the other, and evaluating more accurately the target language text. Moreover, the mistakes in cohesion in translation and interpreting can hinder effective communication.

✉ **Mrs. Desislava Todorova, PhD Student**
Faculty of Classical and Modern Philology
University of Sofia
15, Tzar Osvoboditel blvd.
Sofia, Bulgaria
E-mail: desislava.tdrv@gmail.com